

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Amersfoort en Omstreken
Jaargang 7 september 1998 Nummer 3

De geschiedenis van de lokale armenzorg

Samenvatting van de voordracht van 23 april 1998 door Mevrouw C. Misset

De ontwikkeling van de armenzorg is grotendeels bepaald door het feit dat de hulp aan armen en zieken vroeger in de eerste plaats gezien werd als een religieuze zaak. Naast de liefdadigheid door particulieren was de armenzorg in de Middeleeuwen dan ook primair een aangelegenheid van kloosters en parochies. Er verrezen hospita, gods- en gasthuizen, die onderdak verleenden aan arme zieken, pelgrims, bejaarden en bedelaars. Parochies hielden uitdelingen voor de armen, de Heilige Geesttafels.

In feite is er in de eeuwen die volgden niet veel veranderd. Het heeft tenslotte tot 1 januari 1965 geduurd voordat er een wettelijk recht op financiële hulp werd ingevoerd. Toen werd nl. de Algemene Bijstandswet ingevoerd. Tot die tijd was ondersteuning geen recht maar een gunst.

Er waren in vroeger tijden veel meer armen dan tegenwoordig. Zeker tot de 2e helft van de 19e eeuw hadden maar weinig mensen vast werk. Er was veel losse arbeid en seizoenarbeid, waardoor er veel partiële werkloosheid was, zelfs onder geschoolde arbeiders.

Een kleermakersknecht bijvoorbeeld had werk als zijn baas een grote opdracht had gekregen. Als dat werk af was stond hij weer op straat. Vooral 's winters was er veel werkloosheid.

De mate van armoede was heel sterk afhankelijk van bijzondere omstandigheden; 80% van het geld werd uitgegeven aan de eerste levensbehoeften. Als bijvoorbeeld door een slecht oogstjaar de brood- of aardappelprijs steeg, dan had dat grote gevolgen. Er kon dan nog minder dan 20% aan andere zaken, zoals kleding, schoeisel e.d. worden uitgegeven, hetgeen de werkgelegenheid in deze branches weer deed dalen. In het crisisjaar 1795 moesten in Amsterdam bijna 34.000 armen bij de bedeling aankloppen op een totale stadsbevolking van ca 200.000. Dat cijfer betrof dan nog alleen de "huiszittende" armen, dat wil zeggen mensen die thuis werden bedeed. De "gestichtsarmen", die weeshuizen, oude mannen- en vrouwenhuizen e.d. bevolkten moeten daar nog worden bijgeteld. Hoe hoog de nood was moge ook blijken uit het feit dat ruim 400 vondelingen per jaar werden genoteerd en dat er 20 à 30 pasgeborenen verdronken in de grachten werden gevonden.

Tot in de 16e eeuw werden armen en bedelaars in het algemeen welwillend tegemoet getreden. Door hun een aalmoes te geven werkten de rijken aan hun eigen zielenheil. Barmhartigheid was een christelijke plicht, die op de dag des oordeels zou worden beloond.

De houding tegenover de armen veranderde echter toen steeds meer behoeftigen en bedelaars van het platteland naar de steden kwamen in de hoop daar werk te vinden. Dit gaf in de steden grote problemen en in de tweede helft van de 16e eeuw werden overal stedelijke wetten uitgevaardigd tegen bedelarij en landloperij en kwamen er scherpe bepalingen tegen misbruik van aalmoezen. Overigens bestonden die aalmoezen vrijwel nooit uit geld maar vrijwel altijd uit brood, turf en linnengoed.

In die tijd werden ook werkinrichtingen zoals het Amsterdamse Rasp- en Spinhuis opgericht waar armen en bedelaars te werk werden gesteld. Aanvankelijk werden deze tehuizen nog als "godshuizen" gezien maar langzamerhand werden zij steeds meer een verlengstuk van justitie en kregen zij het karakter van tuchthuizen.

In de Franse tijd werd de armenzorg tot staatszaak verklaard, maar daar kwam niet veel van terecht. De zaak werd alleen maar gecompliceerder door de wet op het "domicilie van onderstand" van 1818. Daarin werd bepaald dat behoeftigen ten laste kwamen van de armenzorg in hun geboorteplaats, tenzij ze vier jaar elders hadden gewoond. Het laat zich raden dat deze wet een enorme administratieve rompslomp tot gevolg had.

Deze bepaling bleef echter gehandhaafd tot de Armenwet van 1854. Die legde de verantwoordelijkheid voor de opvang nog steeds in eerste instantie bij de kerkelijke en particuliere liefdadigheid. Het burgerlijk bestuur gaf pas hulp waar andere instellingen in gebreke bleven en dan nog alleen "bij volstreekte onvermijdelijkheid". Deze laatste zinsnede werd in 1912 geschrapt maar voor de rest bleef de Wet van 1854 op enige kleine wijzigingen na van kracht tot 1965 toen de Algemene Bijstandswet van kracht werd.

Als bron voor genealogisch onderzoek is de armenzorg moeilijk toegankelijk. De armenzorg was zeer lokaal georganiseerd, zodat er nauwelijks algemene aanwijzingen te geven zijn. In een catalogus komt het woord "armenzorg" weinig voor. Beter is het te zoeken bij "Bedelingsboeken".

In ieder geval moet men altijd eerst nagaan hoe de armenzorg in de gemeente waarin men zoekt was georganiseerd. Verder is het natuurlijk belangrijk te weten tot welke kerk betrokkene behoorde. Dan nog vindt men meestal niet veel meer dan namen van bedeeden. In veel plaatsen moesten de bedeeden tweemaal per jaar voor het stadsbestuur of - in kleinere plaatsen - voor een raad van wijkmeesters verschijnen. Als daar nog verslagen van zijn, komt men meestal wel wat verder.

Voorts zijn er de inname- en doodsboeken van weeshuizen en sommige andere tehuizen bewaard.

In Leiden is een index op brooduitreiking. En zo heeft elke gemeente wel iets, al zullen de gegevens, zoals al opgemerkt, meestal zeer summier zijn.

Mevrouw Misset heeft als historica veel onderzoek verricht naar de lokale armenzorg en wist daar op boeiende wijze over te vertellen.

De bijeenkomst in Leusden op 25 mei 1998

Dat het de moeite loont om af en toe ook eens een bijeenkomst buiten Amersfoort te organiseren bleek uit de grote belangstelling voor deze avond. De zaal was eigenlijk te klein. Ook was het plezierig om leden te ontmoeten die ik nog nooit in Amersfoort had gezien.

Bij zijn openingswoord gaf de waarnemend voorzitter even het woord aan de heer Frank van den Hoven. Hij is de auteur van "De topografische gids van Nederland", een prachtig boek waarin maar liefst 15.000 plaatsen in Nederland beschreven worden waaronder vele plaatsen die u bij uw hobby zult tegenkomen, maar die in geen enkele atlas nog te vinden zijn. De heer Van den Hoven bood een exemplaar van dit omvangrijke boekwerk aan voor onze afdelingsbibliotheek. Een bijzonder sympathiek gebaar.

Ons lid de heer Manche vertelde ons over de onderzoekruildienst (ORD).

Het zal je maar gebeuren dat je een archief hebt bezocht ver van je eigen woonplaats en dat je, thuisgekomen, bemerkt dat je een kleinigheid hebt vergeten te noteren. De ORD kan je dan helpen aan het adres van iemand die bereid is in het bewuste archief het ontbrekende gegeven op te zoeken.

Aan de andere kant wordt van u verwacht dat u bereid bent, als tegenprestatie, onderzoek te verrichten in een archief dat dichterbij uw woonplaats ligt.

U kunt zich opgeven met een briefje, er zijn echter ook speciale formulieren voor.

Het programma is niet in zijn geheel te koop omdat er mogelijk gegevens uit zijn te distilleren die als privacy-gevoelig kunnen worden beschouwd.

Wel is uit het ORD-programma het programma Verwijs gehaald, dat wel te koop is. Hierin vindt u waar u de genealogische gegevens, die u zoekt van een bepaalde gemeente kunt vinden. Ook niet meer bestaande plaatsen zijn hierin opgenomen.

Na de heer Manche werd het woord gegeven aan ons lid de heer Hoogendijk. Hij hield een interessante voordracht over een computerprogramma voor heraldici. Men gebruikt hiervoor het Amerikaanse programma Asksam, dat ook door de afdeling heraldiek in Naarden wordt gebruikt. Jammer was dat de computer, waarmee voorbeelden uit de praktijk zouden worden getoond het liet afweten, zodat dit zonder twijfel interessante deel van de voordracht ons onthouden werd.

Na de koffiepauze nam de heer Manche weer het woord. Hij probeerde de vraag te beantwoorden "als ik mijn genealogische gegevens in een computer wil onderbrengen, welk programma moet ik dan kiezen". Het is niet mogelijk een programma aan te wijzen dat als het beste gekenmerkt kan worden, zo hield hij ons voor. Elk programma heeft wel zijn eigen voor- en nadelen. Ter sprake kwamen vooral de programma's GD 90, Hazadata en Pro-Gen.

Dat er voor dit onderwerp zeer veel belangstelling was bleek uit het zeer grote aantal vragen dat op de heer Manche werd afgevuurd. Daardoor eindigde deze drukbezochte avond later dan we gewend zijn.

Fouten in de kwartierstaat Borger

In het Kwartierstatenboek "Herlevend Verleden II", uitgave van de NGV afdeling Amersfoort, 1996, staat op blz. 23 en volgende de Kwartierstaat Borger. Deze kwartierstaat bevat een aantal onjuistheden, welke verbetering behoeven. Het gaat om het volgende gedeelte van deze kwartierstaat:

- 52 Nicolaas van den Toom, gedoopt Utrecht 28-11-1759
overleden Utrecht 14-9-1812, trouwt Utrecht 9-11-1779
- 53 Christina van Bommel (Bemmel), gedoopt Utrecht 26-4-1744
overleden Utrecht 10-7-1833

- 106 Antonie van Bemmel, gedoopt Utrecht 25-3-1716
overleden Utrecht 18-3-1794, trouwt Utrecht 25-12-1743
- 107 Petronella K(C)orneggen, gedoopt Utrecht 6-11-1718
overleden Utrecht 20-1-1802

- 212 Hendrik van Bemmel, soldaat, overleden Utrecht 13-2-1751
trouwt Utrecht 9-3-1706
- 213 Marijtje K(C)romhout, overleden Utrecht 29-3-1761

- 214 Albert van K(G)omegge, overleden Utrecht 6-3-1729
trouwt Utrecht 11-8-1711
- 215 Johanna Caspers (Caspar), overleden Utrecht 21-10-1772

De samensteller was kennelijk niet zeker van zijn zaak toen hij de kwartierstaat opstelde. En terecht! Christina van Bommel (# 53) is namelijk zeker niet de dochter van Antonie van Bommel. Deze vergissing is te herleiden op een fout in de smalle klappers bij Het Utrechts Archief die betrekking hebben op de dopen in de stad Utrecht.

Toen de samensteller van de kwartierstaat deze klapper raadpleegde vond hij een fiche met de naam Christina van Bommel; inmiddels heeft iemand daar - terecht - Christiaan van Bommel van gemaakt. De originele acte in het doopboek 13, op bladzijde 66, is zeer duidelijk en luidt "Christiaan, zoon van Toon van Bommel en Pieterella Kornegge, EL. Aan de Wal bij de Tols' Poort. 26 (april 1744)."

De trouwacte (Utrecht, Catharijnekerk, boek 105 pag 347) geeft ook duidelijk aan:

"9-11-1779 getrouwd Nicolaas van der Toom j.m.
dominee P.J. Bachiene Christina van Bommel j.d."

De overlijdensacte nr. 665 van 10-7-1833 luidt:

"Johannes Cornelis van den Brink en Leendert van den Brink ... verklaren dat Dina van Bommel, buiten beroep, geboren te Utrecht, wonende aldaar in den Agterweg, weduwe van Nicolaas van der Toom, de namen van wijlen hare ouders onbekend, is overleden ten hare huize den negenden dezer maand in den ouderdom van 75 jaren. De overledene heeft kinderen nagelaten."

Hiermede is voldoende aangetoond dat Nicolaas van den Toom gehuwd was met Christina van Bommel. De geboorteacte van Christina van Bommel hebben wij (nog) niet kunnen vinden, maar verschillende andere doopacten rond 1758 maken het waarschijnlijk dat Joost van den Bommel en Aeltje van Soestbergen haar ouders waren.

Hiermee zouden wij ons betoog kunnen beëindigen, ware het niet dat de samensteller van de kwartierstaat ook een fout maakte in de verdere genealogie Van Bommel, wat toekomstige onderzoekers op het verkeerde been zou kunnen zetten. De vermelding van Antonie van Bommel (# 106) als zoon van Hendrik van Bommel (# 212) is namelijk ook onjuist. Hendrik (Henricus) van Bommel gehuwd met Maria Kromhout hadden de volgende kinderen:

Rutger	doop 1706	geen adres
Jacobus	?	(volgt uit een acte van 20-6-1771)
Anthony	8-1-1709	buiten de Weerd
Wilhelmus	16-7-1713	buiten de Weert bij de Knolbrug
Anthony	25-3-1716	In de Weert
Gerrardus	15-11-1719	Knolbrug buiten de Weerd
Pieter	10-6-1721	in de Weerd aan de Knolbrug
Antonia	23-6-1723	buyten de Weerd bij de Batenhuijssteeg
Anthony	19-3-1726	In de Weerd

Uit het feit dat drie kinderen de naam Anthony kregen volgt dat de eerste twee overleden waren voor de geboorte van de derde. Overigens is ook deze kort na de geboorte overleden (alle begraafdata bekend). Een ander relevant punt is dat het gezin van Hendrik van Bommel steeds heeft gewoond in de Weerd, dus in het noorden van de stad. Hendrik woonde buiten de Weertpoort op de Seedijk toen hij op 22-12-1752 werd begraven.

De Anthony waar Pieterella Korneggen mee trouwde was een zoon van Christiaan van Bommel (doop Utrecht 19-2-1668, begr Utrecht 19-2-1718) en Maria la Croy (diens tweede vrouw, doop??, begr Utrecht 22-4-1704) met wie hij te Utrecht op 11-2-1711 huwde.

Deze hadden de volgende kinderen:

Gerardus	doop 27-1-1712	in de Magdalenasteeg
Adriana	17-12-1713	Magdalenasteeg
Antonia	27-3-1715	Magdalenasteeg
Hillegonda	27-3-1715	Magdalenasteeg
Aletta	15-11-1716	Magdalenasteeg
Antoni	15-11-1716	Magdalenasteeg

Toen Anthony (de naam wordt in de acten op verschillende wijzen geschreven" op 25-12-1743 met Pieterella trouwde woonde hij in 't Lange Rosendael, dus eveneens in het zuiden van de stad. Hun kinderen werden alle in die omgeving geboren:

Christiaen	doop 26-4-1744	Aan de Wal bij de Tolsteegpoort (de in de aanhef genoemde persoon)
Johannes	30-10-1746	Op de Wall bij 't Rosendael (getuige Johanna Hoevert, in de Magdalenesteegeh)
Johanna	28-6-1750	Jufferstraat over het Geertekerkhof
Cornelis	26-8-1752	Agter de Wal
Gerardus	8-7-1754	Geertekerkhof
Gerrit	13-3-1757	-
Hendricus	25-9-1759	In 't Kort Rozendael

Met het voorgaande is aangetoond dat we met twee verschillende families te maken hebben, die overigens wel verwant waren. Hendrik van Bommel (gehuwd met Maria Kromhout) en Christiaen van Bommel (gehuwd 1e met Lysbeth van Raayfelt en 2e met Maria la Croy) waren elkaars achterneven.

J. de Lange

tel. 0341 – 554169

Nieuwe uitgaven

De Kadastrale Atlas van Leusden en Stoutenburg

De gemeente in 1832, grondgebruik en eigendom. De atlas kost f 39,50, met inbegrip van 30 kaarten. Inlichtingen bij R. Polak, telefoon 033-4941183

Jubileumboek NGV afdeling Kennemerland

Het boek gaat over de migratie van en naar Kennemerland. Het bevat hoofdstukken over migratie, "echte" Haarlemmers, 100 inzendingen van leden in de vorm van kwartierstaten etc. De prijs bedraagt f 42,50. Inlichtingen bij Ton van Putte, telefoon 023-5272215 (19.00-20.30 uur)

Historische encyclopedie van Amersfoort

Het boek bevat informatie over straatnamen en gebouwen, politici en ambachtslieden, maatschappelijke stromingen en politieke gebeurtenissen, tuinen en landgoederen alsmede over archeologie en monumentenzorg vanaf de vroegste tijden tot even na de eerste wereldoorlog.

Onze middeleeuwse stad staat centraal, maar het nog oudere Leusden en Hoogland evenals Hoevelaken en De Birkt zijn niet vergeten.

Het boek kost f 69,- en is verkrijgbaar bij de boekhandel.

Kwartierstatenboek Amsterdam

Ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van de afdeling Amsterdam en omstreken is het 4e kwartierstatenboek verschenen.

Het boek bevat ca. 250 bladzijden en 20 kwartierstaten. De prijs bedraagt f 25,- tijdens de afdelingsbijeenkomsten. Per post dient u f 32,- over te maken op postgiro 6809451 of bankrekening 54 51 24 875, t.n.v. NGV Amsterdam, o.v.v. Kwartierstatenboek 4.

Lidmatenregister Renswoude

Dit register is bewerkt en samengevat in een boekwerk van 85 pagina's op A4- formaat. Het bevat gegevens over de periode 1649-1812 en is voorzien van een index op persoonsnaam.

Het boek is te bestellen door f 30,- (inclusief portokosten) over te maken op postgiro 5034147 of bankrekening 636445 360, t.n.v. J. Hardeman, Nijlandstraat 37, 7462 RG Rijssen.

Publicaties NGV afdeling Twente

De afdeling Twente kent een actieve werkgroep die o.a. DTB-registers transcribeert en publiceert. Er zijn inmiddels meer dan 16 publicaties -zowel als boekwerk als op diskette verschenen.

Voor meer informatie kunt u tijdens onze afdelingsbijeenkomsten terecht bij onze DIP mw. J.W.M. Sickmann. U kunt ook contact opnemen met de heer A.P.C. Kwaaitaal, telefoon 074-24340 02.

Limburgs kwartierstatenboek.

Ter gelegenheid van het jubileum 25 jaar NGV in Limburg geven de beide Limburgse NGV-afdelingen (Overkwartier van Gelre en Zuid-Limburg) een kwartierstatenboek uit. Bijna 140 leden van beide afdelingen leverden 32 kwartieren (met de namen tot en met nummer 63) in. Deze kwartieren zijn in schema afgedrukt over twee pagina's. Bij tien kwartieren is bovendien een familiewapen opgenomen!

Voor meer informatie kunt u tijdens onze afdelingsbijeenkomsten terecht bij onze DIP mw. J.W.M. Sickmann.

Het Van Ma(a)ren Genootschap.

Het geslacht Van Ma(a)ren, ook wel bekend onder Van der Maern, stamt uit het Nedersticht. In de 13e tot en met de 16e eeuw waren vele leden van deze familie werkzaam in bestuurlijke functies, als seculiere en als religieuze geestelijken. Een aantal familieleden uit het Nedersticht was "verzwagerd" met andere geslachten zoals Van Jutphaas, Taets van Amerongen, Van Zuijlen van Amerongen enz.

Inmiddels heeft het familiegenootschap een grote hoeveelheid gegevens verzameld, doch zij komt handen tekort om deelgenealogieën uit te werken.

Vraag 7.3.4: Wie wil ons met het uitwerken van deze gegevens behulpzaam zijn en zo mogelijk (al dan niet onder eigen naam) publiceren?

Het VMG verleent hierbij alle medewerking. Onkostenvergoeding is bespreekbaar.

Inlichtingen bij het VMG,

ir. P.W. van Maaren

Rozenhaag 6

3831 CB Leusden

tel. nr. 033-4946026